

FINESTRA

Entre nosaltres (A propòsit de les *Converses inacabades*)

Toni Mollà

Fuster ens va deixar abans d'hora, però amb moltíssima feina feta. Ens va oferir un projecte de país i va actuar d'agent aglutinador d'una generació que se'n feu dipositària i que l'ha anat construint. Com Toni Mollà, que en el seu cas particular va tenir el privilegi de mantenir amb Fuster alguna de les seves darreres converses.

D'aquí el llibre *Converses inacabades* i el present article, amb els quals, exercint la responsabilitat del bon alumne, trasllada als qui no han tingut l'oportunitat de conèixer Fuster tot el que significa per ells i pels Països Catalans.

Durant els anys 1991 i 1992, vaig mantenir unes converses amb Joan Fuster (1922-1992) amb l'objectiu de realitzar un llibre d'entrevistes. La mort inesperada de l'autor de *Nosaltres, els valencians*¹ em va capgirar de dalt a baix el projecte. Després del seu traspàs, l'única opció honorada, des del punt de vista personal però també periodístic i literari, era publicar-ne una transcripció com més fidel millor al text oral. Així ho vaig fer i, a la darrerria del mateix 1992, eixia al carrer el llibre *Converses Inacabades*.²

Ara, la seua relectura m'ha dut a una sèrie de reflexions que he ordenat a la manera d'un text oral. És el meu darrer homenatge a qui m'ensenyà la calidesa de la conversa i el valor de les conviccions.

Com dic, la mort inesperada de Joan Fuster va canviar substancialment el projecte. De fet, es van quedar pendents dues entrevistes. D'ací el títol del llibre: *Converses Inacabades*. L'una, —que s'havia d'haver produït la mateixa setmana de la mort— amb la història de la cultura com a tema nuclear. L'altra, la del juliol, sobre l'idioma, la seua història

social i la situació sociolingüística. El llibre de què us parle no és, per tant, una entrevista amb valor de darreres voluntats ni amb intencionalitat memorialística. Al cap i a la fi, en Fuster, com en tots els «temperaments nats d'escriptor» —com deia Carles Riba (1893-1959) de Josep Pla (1897-1981)—, la seua biografia són els seus llibres i la resta, un pur comentari. Es tracta, ben mirat, d'unes entrevistes temàtiques al voltant de les quals, durant un any, Fuster va anar repassant diversos temes, humans i divins: els primers estudis, el descobriment de la llengua literària, l'ofici d'escriure i la necessitat de passar casa, les fonts d'inspiració intel·lectual, els autors preferits, la situació política, la transició democràtica, el reviscolament del feixisme, la seua conversa amb Josep Pla, les guerres del Golf i dels Balcans, la suposada crisi del marxisme, les celebracions del 92, els problemes de les noves migracions i un llarg etcètera. Per descomptat, l'entrevista és un gènere elaborat on la postproducció també hi compta. Puc assegurar-vos, però, que va estar només l'estrictament imprescindible.

1 FUSTER, *Nosaltres, els valencians*.

2 MOLLÀ, *Converses Inacabades*.

» Les tertúlies a ca Fuster van ser la càtedra permanent del mestre, el despatx del promotor cultural, la consulta de l'amic escriptor, el divan del psiquiatre nacional

Puc dir —si no m'ho preneu malament— que jo coneixia bé el Fuster escriptor. Però, el Fuster de la conversa —el Fuster oral que sempre ha reivindicat un altre sant laic: Vicent Ventura (1924-1998)— em va impressionar fora mida. Joan Fuster va ser un conversador incansable, un xarrador empedreït. De fet, a ca Fuster se sabia quan s'hi entrava, però mai quan se n'eixia. Les converses amb Fuster —aquestes i altres— van arribar a ser eternes, en tots els sentits del mot: habituals, constants, immortals. La tertúlia, la conversa entre iguals, com l'escriptura epistolar, que també va conrear Joan Fuster a bastament, va tenir en l'escriptor de Sueca un aplicat defensor. La seua capacitat d'observació, d'anàlisi, de síntesi i d'exposició didàctica alhora, el convertien, als meus ulls, en un interlocutor sense comparança. És el Fuster que vull reivindicar: el Fuster conversador, contertulià, el Fuster de l'apassionat col·loqui, el Fuster assegut —literalment enfonsat— en aquella butaca immemorial, al fons d'aquella preciosa entrada de carro d'antic llaurador ric, rodejat textualment de llibres i de paperots, el Fuster abillat amb el pijama i el batí reglamentaris: sempre tan digne. Fuster no era un home de l'espectacle; però tenia l'elegància de la naturalitat.

No vaig buscar mai la declaració puntual ni explosiva de titular de premsa, ni

encara l'originalitat —que, d'altra banda, no hauria estat tampoc cap obligació per a un home de 70 anys. Malgrat tot això, i llegit amb la perspectiva del temps, crec que el resultat periodístic i literari de les nostres converses és fresc i, en bona part, sí: innovador. Els capítols dedicats als esdeveniments ocorreguts al món a partir de la caiguda del mur de Berlín i de l'esfondrament del dit socialisme real responen, per exemple, a una temàtica de què Fuster no n'havia dit gaire per escrit. Les lúcides i incisives anotacions sobre el futur del marxisme i les seues aplicacions polítiques eleven el llistó d'un intel·lectual europeu de Sueca a qui les circumstàncies del país i els interessos immobiliars van convertir amb malaltissa freqüència en boc emissari de frustracions diverses. Algú havia aplicat a Fuster, a partir de la seua irrupció pública, allà pels volts de la dècada de 1950, aquella sentència que Benito Mussolini (1883-1945) va llançar sobre Antonio Gramsci (1891-1937): «es tracta d'un cervell que cal paraitzar». I a gosades que ho van intentar fins a les bombes. «Tots som jueus respecte d'algú altre», solia repetir parafrasejant Jean-Paul Sartre (1905-1980). «La desgràcia», confessava dolgut, «és que ara els àrabs fan de jueus.»

Tot això sense comptar que les «circumstàncies» van exigir a Joan Fuster

convertir-se en un símbol que va confinar la seua obra a àmbits, de vegades, massa parroquials. I també sense comptar, com ell mateix denuncia en les converses, que bona part de la seua producció —l'obra diguem-ne de temàtica valenciano-catalana i d'orientació cívico-política— va estar més discutida que no llegida. Amb tot, Fuster ho portà amb orgull: «són llibres que feien falta i algú els havia d'escriure. Són llibres que, a mi, llavors, m'hauria agradat llegir, no escriure. Però els vaig escriure jo i en continue mantenint el contingut». Fet i fet, un dels grans deutes d'aquest país amb Joan Fuster és la internacionalització de la seua obra, la traducció a les llengües de més difusió al món. Entre nosaltres, per descomptat, el millor homenatge intel·lectual en seria la lectura atenta, crítica i reflexiva.

Amb aquestes converses, vull, sobretot, salvar el record del diàleg afable, la crítica suggeridora que t'afanyaves a apuntar-te al bell mig del cervell, l'escepticisme militant d'un Fuster de càlida conversa. Llegir Fuster és un desinfectant —com per a ell ho era llegir Bertrand Russell (1872-1970). Però, escoltar Fuster era tot un deliri: aquell gest elegant i dolç d'obligat patriarca, aquella veu pausada d'il·lustrat humanista, tot això forma part també del solatge d'aquestes converses inacabades. És el Fuster que ara evoque. Aquest Fus-

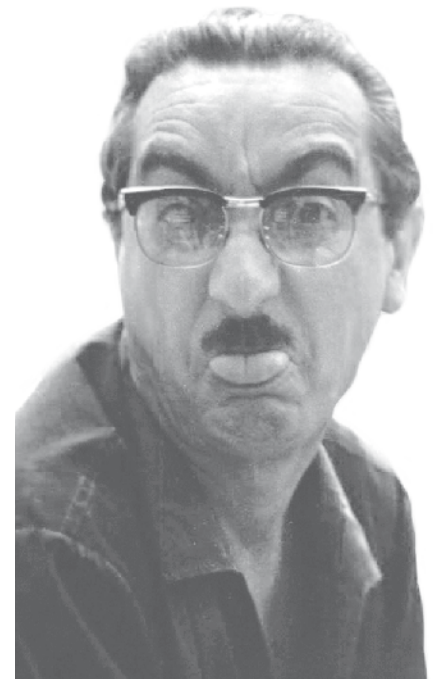
L'obra de Fuster té voluntat moralitzadora i mobilitzadora: una autèntica revolució «tranquil·la» que generarà una intel·liguència com els valencians no havíem tingut mai

ter —dramàticament impossible per als fusterians que vindran— ha influït tant en aquest país com el Fuster de l'article més punyent i de l'assaig més reivindicatiu. Les tertúlies a ca Fuster van ser la càtedra permanent del mestre, el despatx del promotor cultural, la consulta de l'amic escriptor, el divan del psiquiatre nacional. Les lliçons que s'hi han impartit! Els projectes que s'hi han gestat! Al cap i a la fi, la grandesa d'una persona i d'una obra no rau solament en allò que fa i que diu —i Fuster va fer i va dir moltíssim—; sinó, també, en allò que suggereix, en allò que és capaç de moure. Des d'aquest punt de vista, Joan Fuster ha estat l'intel·lectual més influent de la història del nostre país. No és debades que Ernest Lluch (1937-2000) arribara a dir que *Nosaltres, els valencians* és el llibre que separa la nostra història de la nostra prehistòria. Fuster, d'altra banda, no va entendre mai «l'ofici d'escriure» com un fi en ell mateix. De fet, va canviar la poesia per l'assaig per raons d'estricta eficàcia social. La literatura fou per a ell —com deia Josep Maria Castellet (1926) a propòsit de Gabriel Ferrater (1922-1972)—, «un mitjà d'objectivació del món». Darrere de l'escepticisme fusterià i del seu racionalisme rabiós hi havia una creença obstinada en les possibilitats alliberadores de l'acció humana. Les seues contribucions assagístiques, un sentit

comú ben poc comú per aquesta roaldia i, sobretot, una honradesa intel·lectual sense vores, el portaren sempre a situar-ne les cabòries teòriques sobre uns temes de difícil coneixement científic que el feren viure i pensar quasi sempre contra corrent. Fuster fou un intel·lectual que visqué en una societat, la valenciana, en profunda transformació i que, en conseqüència, hagué de plantejar-se la interpretació de problemes inèdits. Dit en col·loquial: Fuster fou dels que van per davant. És aquest component d'avantguarda el que dota el pensament fusterià d'un incalculable valor d'originalitat.

L'obra de Joan Fuster és, finalment, una obra amb voluntat d'intervenció moralitzadora i mobilitzadora: una autèntica revolució «tranquil·la» que generarà una intel·liguència com els valencians no havíem tingut mai en la història. Un moviment intel·lectual, però també cívic i polític, l'objectiu del qual era, en primer lloc, l'erosió dels vells tòpics i les velles interpretacions sobre el país. Joan Fuster va assumir la creença clàssica segons la qual la revolució cultural era un pas imprescindible per a qualsevol formulació sociopolítica. Ell mateix havia deixat dit al seu amic Josep Pla que «no volia morir-se sense haver deixat en funcionament i en forma al País Valencià, uns quants equips d'intel·lectuals i de

» Fuster va assumir la creença clàssica segons la qual la revolució cultural era un pas imprescindible per a qualsevol formulació sociopolítica

no-intel·lectuals capaços de remoure —o almenys d'intentar-ho— aquesta societat en perpètua somnolència digestiva.» L'escepticisme radical i sarcàstic que tant ha exercit és l'antídot contra el panxacontentisme indígena. Jo diria, en aquest sentit, que Fuster era un escèptic que militava en l'optimisme més tenaç. L'obra de Joan Fuster traspuja una creença obstinada en les possibilitats alliberadores de l'acció humana d'acord amb aquella lema que tant agradava també a Gramsci: «pessimisme en la intel·ligència, optimisme en la voluntat». Des del nostre punt de vista, l'intel·lectual no és un espectador de la història, com volia José Ortega y Gasset (1883-1955). L'intel·lectual és un element la tasca del qual és potencialment activa. Mai un home ha escrit tan honestament sobre un país i mai un home va tenir, si les haguera buscades, tantes excuses per haver abandonat. Però, el seu projecte intel·lectual era la seua obra. Fuster fou, abans que cap altra cosa, un heterodox confés i convicte en un país i en una època en què l'ortodòxia s'establia per decret llei. Indisciplinat i provocador, Joan Fuster fou, per a higiene mental nostra, un antídot contra la paràlisi mental que ens tenien reservada, l'agitador moral i el revulsiu de l'endormiscada nòmina d'escriptors valencians de l'època. Amb tot, lluny de cap resposta definitiva, la intenci-

onalitat de Fuster consistí sempre en el plantejament sistemàtic de bateries de preguntes i problemes. Ell mateix va deixar dita la transitorietat de les idees i la seua metòdica falta de seguretats: «Totes les meves idees són provisionals. Però que conste que no ho dic amb orgull». I també: «Conviccions se n'han de tenir, però poques». I, encara, : «Reivindiqueu sempre el dret a canviar d'opinió: és el primer que us negaran els vostres enemics». En aquest sentit, vull afanyar-me a dir que qualsevol «fusterianisme catequístic» seria també un plantejament pseudofusterià.

La «disponibilitat intel·lectual» i la defensa aferrissada de la llibertat i la dignitat personals, la provisionalitat permanent de les idees, el racionalisme rabiós, són característiques que el vinculen amb Erasme de Rotterdam (1466-1536), amb el seu estimat Michel de Montaigne (1533-1592) i la literatura de denúncia moral, com sovint s'ha remarcat; però també amb la millor tradició del liberalisme radical modern, com ara Bertrand Russell. Amb tot, l'obra de Joan Fuster, lluny d'emmarcar-se en cap orla ideològica, és l'obra d'un pensador original —d'una xamba genètica, que en va dir Vicent Ventura—, d'un lliurepensador on ara pots trobar el solatge d'Antonio Gramsci o de Herbert Marcuse (1898-1979) i l'Escola crítica de Frankfurt, de Vol-

taire (1649-1778), d'André Gide (1869-1951), d'Eugeni d'Ors (1881-1954), de Gaziel (1887-1964), d'Albert Camus (1913-1960), d'Ortega o de Pla, posem per cas. Aquesta és, al meu entendre, la lliçó magistral que trobareu de forma transversal a tots els seus escrits. Deixeu-me reivindicar, alhora, el Fuster conversador, el Fuster comprensiu del darrer whisky, que, a molts de nosaltres, ens va ensenyar també a escoltar. ◀

MÉS INFORMACIÓ

FUSTER, Joan. *Nosaltres, els valencians*. Barcelona: Edicions 62, 1962.

MOLLÀ, Toni. *Converses Inacabades*. València: Tàndem, 1992.
